

7. Organizacja Cerkwi greckokatolickiej na pograniczu polsko-słowacko-ukraińskim

7.1. Cerkiew greckokatolicka w Bieszczadach Zachodnich

Ogłoszona w 1596 r. unia Kościoła Wschodniego z Kościołem katolickim zrodziła podział na zwolenników (unitów) i przeciwników (dysunitów), czyli obrońców prawosławia w jego tradycyjnej postaci. Biskup przemyski, Michał Kopystyński (1591–1609), poparł w Brześciu prawosławie i nie przyjął unii. Dopiero w 1691 r. biskup przemyskiej diecezji prawosławnej, Innocenty Winnicki (1679–1700) podpisał akt Unii Brzeskiej.

W diecezji przemyskiej ponad 90% wiernych należało do warstwy chłopskiej. Pod względem społeczno-ekonomicznym diecezja obejmowała obszary najuboższe w obrębie metropolii⁴¹⁹. Parafie greckokatolickie były znacznie mniejsze od łacińskich i przeważały parafie jedno- i dwuwioskowe. Od czasu przyjęcia unii, granice greckokatolickiej eparchii przemyskiej do 1772 r. pozostały bez zmian. W 1774 r. cesarzowa Maria Teresa zrównała w prawach grekokatolików z katolikami obrządku rzymskokatolickiego i wprowadziła nazwę Kościoła greckokatolickiego.

W 1778 r. Maria Teresa wydała dekret, w którym zalecała pozostawianie w dużych wsiach pojedynczych świątyń, usytuowanych na środku wsi⁴²⁰. W ramach reform józefińskich dokonano również reorganizacji struktury parafialnej. Zmiany te miały na celu utworzenie okręgów o ustalonej w Wiedniu strukturze demograficznej i organizacyjnej. W efekcie doprowadziło to do redukcji liczby nadmiernie rozdrobnionych parafii unickich.

W 1785 r. na badanym obszarze występowała gęsta sieć parafialna (Tab. 16). Spośród zanotowanych w tym czasie 47 miejscowości, aż 43 pełniły funkcje parafialne. Położone były na obszarze 5 dekanatów.

Z polecenia cesarza Józefa II skasowano większość klasztorów i kapituł oraz zlicytowano ich dobra, a także zagarnięto wielką liczbę precjozów. Z uzyskanych środków utworzono tzw. fundusze religijne. Stały się one głównym narzędziem realizacji polityki wyznaniowej państwa we wszystkich prowincjach, zmierzającej do równoważenia dysproporcji między Kościołem rzymsko- i grekokatolickim. Dzięki wypłacanym pensjom bardzo szybko zanikły w Galicji „popi-chłopi” utrzymujący się z samodzielnej pracy na roli. Księża ruscy, oprócz funkcji duszpasterskich, pełnili ponadto obowiązki urzędników państwowych,

⁴¹⁹ Stępień S. 1996. Organizacja i struktura terytorialna grekokat. diecezji przemyskiej w latach 1918-1939. W: Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa. S. Stępień (red.), tom 3, s. 192.

⁴²⁰ cytata za: Chotkowski W. 1909. Historia polityczna kościoła w Galicji za rządów Marii Teresy. Kraków, s. 305.

Tabela 16. Organizacja terytorialna Kościoła greckokatolickiego na badanym obszarze w 1785 r.

Dekanat	Parafia	Filia	Liczba wiernych (z badanego obszaru)
Żukotyń	Beniowa		216
	Berehy G.		495
	Ustrzyki Górne		156
		Bereżki	100
	Bukowiec		130
	Dźwiniacz G.		330
	Łokieć		191
	Sokoliki		296
	Tarnawa N.		300
	Tarnawa W.		320
	Wołosate		365
	Dydiowa		280
	Krywka		95
	Lutowiska		290
	Procisne		128
	Smolnik		215
	Stuposiany		199
	Żurawin		204
	Zatwarnica	Caryńskie	
Nasiczne			140
Chmiel			145
		Ruskie	98
Dwernik			356
Krzywcze		Hulskie	125
Krywe			216
Tworylne			370
Zatwarnica		310	
Wysoczański	Sianki		145
Krosno	Solinka z Rozto- kami G.		306

Baligród	Buk		120
	Cisna		84
	Dołżyca		150
	Habkowce		120
	Jaworzec		276
	Kalnica		100
	Krzywe		97
	Liszna		95
	Łuh		100
	Polanki		166
	Przysłup		62
	Smerek		388
	Strubowiska		111
	Studenne		130
	Terka		193
	Wetlina		365
	Zawój		99
Żubracze		140	
Łącznie liczba dekanatów - 5	L. parafii - 43	L. filii - 4	L. grekokatolików - 9642

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Budzyński Z. 1993. T. II.

prowadząc m.in. ewidencję ludności na użytek administracji cywilnej i wojskowej oraz ogłaszając z ambony liczne zarządzenia władz świeckich. Dodatkowo zajęcia ograniczały normalną pracę duszpasterską księży. Pozytywnym natomiast elementem był wzrost wykształcenia duchownych grekokatolickich. W związku z tym w poł. XIX w. jedyną wykształconą i świadomą narodowościowo grupą Rusinów w Galicji była część duchowieństwa grekokatolickiego⁴²¹, co jednak wpłynęło w późniejszym okresie na zaangażowanie w propagowanie ruchu nacjonalistycznego. Do realizacji tego celu wśród ludności wiejskiej miały ponadto służyć szkoły, które zgodnie z zaleceniem były prowadzone przy wszystkich większych parafiach grekokatolickich.

W 1850 r. cesarz Franciszek Józef odwołał kościelne regulacje józefińskie, a w 1855 r. podpisał ze Stolicą Apostolską konkordat, co uwalniało Kościół od bezpośredniej zależności od administracji państwowej. W tym też okresie duchowni grekokatoliccy bardzo zaangażowali się w narodowy ruch ukraiński.

⁴²¹ Krasny P. 2003. Architektura cerkiewna na ziemiach ruskich Rzeczypospolitej 1596-1914. Kraków, s. 203.

W latach 60. XIX w. ukształtowały się dwa główne nurty w ukraińskim życiu politycznym: nurt rusofilski (staroruski) oraz kierunek narodowy – ukraiński⁴²². Początkowo liczyli na poparcie monarchii habsburskiej, wierząc, że w jej ramach uzyskają autonomię na obszarze Galicji Wschodniej. Kiedy jednak okazało się to niemożliwe, wielu z nich zaczęło szukać protektora w carze (stąd nazywani byli moskalofilami). W tym też okresie nasiliły się dążenia do zreformowania Kościoła greckokatolickiego (okcydentalizacja i latynizacja)⁴²³.

W 2 poł. XIX w. pod wpływem reorganizacji struktury parafialnej na badanym obszarze występowało 21 parafii oraz 30 filii greckokatolickich (Tab. 17). Obszar był położony w obrębie 4 dekanatów. Spośród nich największy zasięg obejmował dekanat Zatwarnica.

Tabela 17. Organizacja terytorialna Kościoła greckokatolickiego na badanym obszarze w 1862 r.

Dekanat	Liczba parafii ogółem	W granicach badanego obszaru		
		Parafia	Filia	Liczba wiernych
Wysoczański	24	Beniowa		198
			Bukowiec	214
			Sianki	205
Baligród	16	Cisna		182
			Habkowce	155
			Liszna	178
		Jaworzec		341
			Łuh	160
			Zawój	146
		Krzywe		183
			Przysłup	109
		Łopienka		263
			Buk	237
		Smerek		466
			Kalnica	133
			Strubowiska	163
		Terka		283
			Bukowiec	293
			Polanki	236
Wetlina		740		

⁴²² Krochmal A. 2000. Przemiany wewnętrzne w Kościele greckokatolickim w Galicji w drugiej połowie XIX wieku. W: S. Stępień (red.), Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa, t. 5. Przemysł, s. 70; Markow D. 1935. Ruskaja i ukraïnskaja idea w Awstrij. Lwów.

⁴²³ Krasny P. 2003. Architektura cerkiewna na ziemiach ruskich Rzeczypospolitej 1596-1914. Kraków, s. 206-207.

Zatwarnica	21	Berehy G.	366	
		Caryńskie	330	
			Nasiczne	189
		Chmiel	217	
		Dwernik		421
			Zatwarnica	430
			Ruskie	150
		Dydiowa		602
			Łokieć	329
		Krywe		330
			Tworylne	450
			Hulskie	182
		Lutowiska		431
			Krywka	215
			Żurawin	425
		Rajskie	Studenne	201
		Smolnik		351
			Procisne	231
		Tarnawa W.		412
			Tarnawa N.	382
Sokoliki	358			
Ustrzyki G.		262		
	Wołosate	516		
	Stuposiany	244		
	Bereżki	135		
Dźwiniacz G.		779		
Zatwarnica		430		
Jasło	24	Solinka	486	
		Żubracze	415	
		Roztoki G.	87	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Schematismus universi cleri orientalis ritus catholicorum Dioeceseos Premisliensis pro anno domini 1862, Premisliae 1862.

W celu zapobieżenia tzw. „kradzieży dusz”, w diecezji obowiązywały ustalenia tzw. Konkordii z 1853 r., potwierdzonej dekretem *Św. Kongregacji de Propaganda Fide* z 6 października 1863 r. Z dokumentu wynikało, że przejście z jednego obrządku na drugi mogło odbywać się tylko za zgodą Stolicy Apostolskiej. Takie postanowienia zawierał również wydany w 1918 r. kodeks prawa kanonicznego oraz zawarty w 1925 r. konkordat między Polską a Stolicą Apostolską.

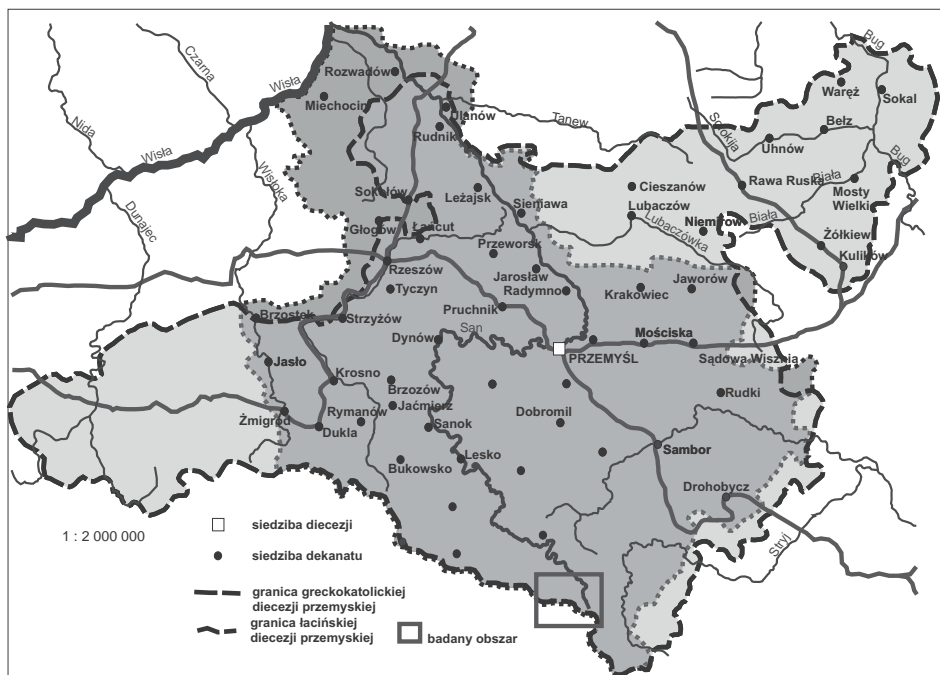
W okresie międzywojennym powierzchnie dekanatów były zróżnicowane, w zależności od liczby wiernych mieszkających na danym obszarze. Im słabiej był zaludniony obszar, tym większą powierzchnię obejmował dekanat. w 1938 r. na terenie Bieszczadów występowało 9 dekanatów, przy czym 6 miało tam swój zasięg w całości, a 3 – w niewielkiej części. Według danych statystycznych w 1938 r. żyło na badanym obszarze 29 769 grekokatolików⁴²⁴ (Tab. 18). Na terenie tym znajdowały się 4 dekanaty, 22 parafie i 30 filii. Należały one do grekokatolickiej diecezji przemyskiej, która razem z diecezją stanisławowską i archidiecezją lwowską wchodziła w skład metropolii halicko-lwowskiej (Ryc. 35).

Tabela 18. Organizacja terytorialna Kościoła grekokatolickiego na badanym obszarze w latach 1938-39.

Dekanat	Parafia	Filia	Liczba wiernych	Dekanat	Parafia	Filia	Liczba wiernych		
Cisna	Wetlina		1015	Lutowiska	Berehy G.		825		
	Krzywe		232		Chmiel		531		
		Przysłup			218	Dwernik		787	
	Łopienka		318		Dydiowa	Ruskie		318	
		Buk				412		1332	
	Smerek		687		Zatwarnica	Łokieć		609	
		Kalnica				250		1189	
		Strubowiska			330	Krywe		976	
		Smerek			9		Tworylne		980
			506		Hulskie			456	
	Terka		670		Lutowiska	Lutowiska		1073	
		Bukowiec				412	Żurawin		769
	Cisna	Polanki			250	Krywka		367	
		Dołżyca			443		Smolnik		604
		Habkowce			211	Stuposiany			732
		Liszna			291	Procisne		563	
	Jaworzec		647		Ustrzyki Górne		491		
		Łuh				226	Bereżki		248
		Zawój				263	Wołosate		1194
	Turka	Beniowa			781	Caryńskie		473	
Bukowiec				497	Nasiczne			270	
Sianki				724	Komańcza			0	
Dźwiniacz G.			1365	Łupków		Dołżyca		443	
		Tarnawa W.				765	Solinka		439
Tarnawa N.			929			Roztoki		85	
Sokoliki G.			1305		Żubracze		259		
				Łącznie	22	30	29769		

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Szematyzm greko-katolicko duchowieństwa... na rik bożyj 1938-39.*

⁴²⁴ Holly G. 2004. Rozmieszczenie obiektów sakralnych w Bieszczadach w 1938 r. i stan dzisiejszy. *Peregrinus Cracoviensis*, IGIGP UJ, Kraków, s. 20.



Ryc. 35. Diecezja Przemyska obrządku greckokatolickiego w 1930 r.
Opracowanie własne na podstawie: Kłoczowski J. 1991; Kołbuk W. 1996..

Po delimitacji w 1945 r. w granicach Polski pozostała jedynie mniejsza część terytorium greckokatolickiej diecezji przemyskiej oraz w całości Administracja Apostolska Łemkowszczyzny⁴²⁵. Z założeń ideologicznych ateistyczna władza uważała Kościół katolicki za jednego z podstawowych wrogów. Liczono na sprawną i szybką akcję przesiedleńczą, która sama przez się zlikwidowałaby problem Kościoła greckokatolickiego w państwie polskim⁴²⁶. Wkrótce władze komunistyczne unieważniły Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską z 1925 r. W trosce o opuszczone cerkwie i kościoły Kuria Biskupia w Przemyślu wydała w 1945 r. rozporządzenie, polecające *traktować cerkwie opuszczone jako*

⁴²⁵ Ostatnie organizacyjnym parafii, zob.: Nabywaniec S., Lignowski M. 1999. Stan Greckokatolickiej Diecezji Przemyskiej – w pozostałej w granicach Polski jej części – według danych z 10.03.1946 roku. W: Kościół na drogach historii. Księga jubileuszowa dedykowana księdzu profesorowi dr Tadeuszowi Śliwie, Lwów-Kraków, s. 231-266; Hałagida I. 2000. Wykaz parafii przemyskiej diecezji greckokatolickiej w Polsce oraz składu osobowego kapituły tejże diecezji z 1946 r. (dokumenty z Archiwum Akt Nowych). W: Między Odrą a Dnieprem – wyznania i narody, T. Stegner (red.), Gdańsk, s. 266-304.

⁴²⁶ Stępień S. 1998. Kościół greckokatolicki w Polsce po II wojnie światowej i w czasach współczesnych (do roku 1998). W: S. Stępień (red.), Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa, t. 4, Przemyśl, s. 340-341.

filie kościołów parafialnych w obrębie naszych parafii, a następnie wskazywała, że pozostają one dobrem Kościoła katolickiego i nie mogą być uznane za majątek opuszczony w rozumieniu ustawy z dn. 6 maja 1945 r. Państwo natomiast starało się nie dopuścić do przejęcia majątku Kościoła greckokatolickiego przez Kościół rzymskokatolicki. Starania te przerwał ogłoszony 5 września 1947 r. dekret o przejściu na własność państwa mienia pozostającego po osobach wysiedlonych do ZSRR⁴²⁷. W oparciu o ten dekret władze uznały, że na skutek przesiedleń w ramach akcji „Wisła” parafie greckokatolickie przestają istnieć, a pozostały majątek przechodzi na własność państwa i jego formalnym dysponentem został Państwowy Fundusz Ziemi. W rezultacie starosta sanocki wydał 14 października 1947 r. zarządzenie, w oparciu o które sołtysi mianowani zostali kuratorami cerkwi wraz z budynkami i gruntami. W 1953 r., decyzją Urzędu ds. Wyznań, sześć cerkwi zostało przekazanych Jednostce Wojskowej w Baligródzie *z przeznaczeniem na rozbiórkę i prawem zużytkowania otrzymanego materiału do budowy urzędów granicznych*⁴²⁸. Były to m.in. cerkwie greckokatolickie w Lisznej, Dołżycy, Habkowcach i Jabłonkach⁴²⁹.

Po październikowych wydarzeniach 1956 r. zaistniały lepsze warunki do pracy duszpasterskiej kościoła katolickiego oraz zezwolono na powrót ludności wysiedlonej w ramach akcji „Wisła”. Ludność greckokatolicką, wracającą po 1956 r. na swe dawne ziemie, zachęcano do tworzenia parafii prawosławnych⁴³⁰. Możliwość posiadania własnych cerkwi i publicznego sprawowania kultu spowodowała, że niektóre wspólnoty greckokatolickie zdecydowały się przejść do Kościoła prawosławnego. Wkrótce władze państwowe umożliwiły powstanie na terenie Polski pierwszych greckokatolickich ośrodków duszpasterskich. Na terenie Bieszczadów powstał wówczas ośrodek w Komańczy.

Przeobrażenia polityczno-ustrojowe w Polsce po 1989 r. przyczyniły się do legalizacji struktur oraz działalności duszpasterskiej Kościoła greckokatolickiego. W 1991 r. Papież Jan Paweł II oficjalnie reaktywował greckokatolicką diecezję przemyską, która rok później została włączona do metropolii warszawskiej. W 1996 r. Papież powołał Metropolię Przemysko-Warszawską, ze stolicą w Przemyśle. W skład Archidiecezji wchodzi cztery Dekanaty (Przemyski, Krakowsko-Krynicki, Olsztyński oraz Elbląski), spośród których najliczniejszy pod względem parafii i księży jest Dekanat Przemyski. Liczy on obecnie 28 parafii, z czego 6 znajduje się na terenie Bieszczadów.

⁴²⁷ Dziennik Urzędowy, 1947, nr 55, poz. 318.

⁴²⁸ Kryciński S. (red.). 1996. Bieszczady. Słownik historyczno-krajoznawczy, cz. 2. Gmina Cisna. Warszawa, s. 147.

⁴²⁹ Kryciński S. (red.). 1996. Op. cit., s. 147, 225.

⁴³⁰ Stępień S. 1998. Kościół greckokatolicki w Polsce po II wojnie światowej i w czasach współczesnych (do roku 1998). W: S. Stępień (red.), Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa, t. 4, Przemyśl, s. 357.

Szacuje się, że w Bieszczadach Zachodnich mieszka obecnie około 1440 grekokatolików (Tab. 19), w większości poza badanym obszarem. W rozmieszczeniu terytorialnym widoczna jest koncentracja grekokatolików w części zachodniej – w dolinie Osławy (Komańcza), gdzie mieszkała ludność, którą ominęły z różnych względów wysiedlenia po II wojnie światowej oraz mieszkańcy, którzy powrócili po 1956 r. w rodzinne strony⁴³¹. Na badanym

Tabela 19. Organizacja terytorialna grekokatolickiego dekanatu przemyskiego w granicach Bieszczadów w 2002 r.

L. p.	Parafia	Szacunkowa liczba wiernych w parafiach za 2002 r.	Liczba obiektów sakralnych
1.	Komańcza	ok. 500	1
2.	Kulaszne	ok. 150	1
3.	Mokre	ok. 250	1
4.	Rzepedź	ok. 180	1
5.	Ustrzyki Dolne	ok. 280	1
6.	Wielopole	ok. 80	1
RAZEM		1 440	6

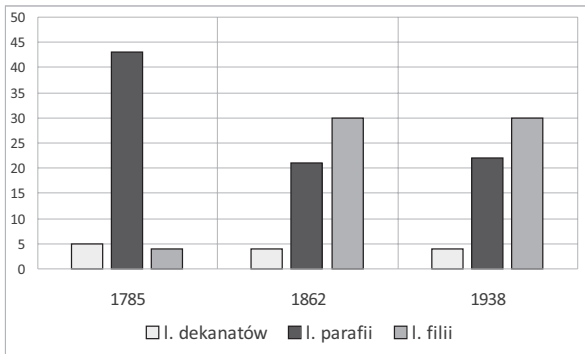
Źródło: Informacja pisemna z Dziekanatu Archidiecezji Przemysko-Warszawskiej w Przemysłu.

obszarze grekokatolicy występują w Chmielu – należącym do parafii Ustrzyki Dolne oraz w Rzepedzi.

Struktura organizacyjna Kościoła grekokatolickiego uległa wyraźnej zmianie w 1 poł. XIX w. i w okresie powojennym. Charakterystyczna pierwotnie dla Kościoła grekokatolickiego rozbudowana sieć parafialna została w 1 poł. XIX w. zredukowana o połowę (Ryc. 36). Początkowo panowała „nieformalna” zasada, że każda cerkiew, przy której rezyduje duchowny, ma prawa parafialne, a jej proboszczami są przebywający tam duchowni. Z czasem pod wpływem łacynizacji zaczęto stosować w wizytacjach nazewnictwo cerkwi filialnej. Dodatkowe zmiany przyniosła reorganizacja struktury parafialnej w poł. XIX w. Po redukcji sieci parafialnej w 1 poł. XIX w. organizacja terytorialna uległa stabilizacji i do 1938 r. nieznacznie się zmieniła. Pod wpływem tych zmian diecezja obrządku grekokatolickiego charakteryzowała się w 2 poł. XIX i w 1 poł. XX w. dużą ilością świątyń filialnych. Z zebranego materiału wynika, że wzrost liczby grekokatolików (Ryc. 37) w 2 poł. XIX i w 1 poł. XX w. nie wpłynął na większe zmiany w strukturze organizacyjnej Kościoła grekokatolickiego. Sytuacja uległa drastycznej zmianie po II wojnie światowej, na skutek akcji wysiedleńczych.

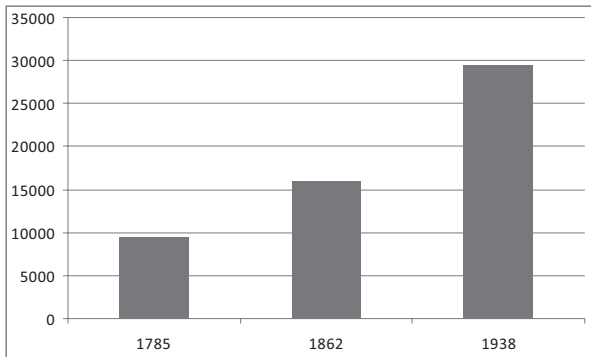
We wsiach położonych obecnie po stronie ukraińskiej, na terenie Nadszań-

⁴³¹ Zob. Hałagida I. 2003. Kałeniuk Emilian. W: Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989. Pomordowani – więzieni wygnani, Warszawa.



Ryc. 36. Struktura organizacji terytorialnej Kościoła grekokatolickiego w Bieszczadach Zachodnich w latach: 1785, 1862 i 1938.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Budzyński Z. 1993; Schematismus cleri orientalis ritus catholicorum Dioeceseos Premisliensis 1862; Szematyzm hreko-katolyčkoho klyra zlučenychj jeparchij peremyškoj, sambirškoj ji sjančkoj 1938/39.



Ryc. 37. Liczba grekokatolików na badanym obszarze w latach: 1785, 1862 i 1938.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Budzyński Z. 1993; Schematismus universi cleri orientalis ritus catholicorum Dioeceseos Premisliensis 1862; Szematyzm greko-katolyčkowo duchowienstwa... na rik bożyj 1938–39.

skiego PK, występują cerkwie należące do struktur grekokatolickiej eparchii samborsko-drohobyckiej, w granicach Wysockiego i Turczańskiego dekanatu⁴³². Eparchia samborsko-drohobycka weszła w skład metropolii lwowskiej, utworzonej dekretem Synodu Biskupów Ukraińskiego Kościoła grekokatolickiego i zatwierdzonym przez Stolicę Apostolską w 2011 r. Reorganizacja Ukraińskiego Kościoła grekokatolickiego jest efektem dynamicznego rozwoju po jego reaktywacji w 1989 r. Warto tu nadmienić, że Kościół grekokatolicki sięga początków chrześcijaństwa Rusi Kijowskiej i erekcji metropolii kijowskiej w 988 r. Przyjęcie chrztu w obrządku wschodnim, przez księcia Włodzimierza Wielkiego, z rąk patriarchy Konstantynopola, oznaczało wejście w krąg chrześcijaństwa bizantyjskiego, zanim doszło do rozdziału chrześcijaństwa i Wielkiej Schizmy⁴³³. Kościół grekokatolicki był

⁴³² Szematyzm Sambirsko-Drohobyckoj Eparchii „Swicabo”, Lwów, 1998; Widnowidno do ankiet zbranych dla układania nowowo Szematyzmu, stan na 01.01.20132 r. – maszynopis, Eparchia Samborsko-Drohobycka, Drohobycz.

⁴³³ Zob. M. Stanchyshyn. 2007. Das Kyjiver Christentum auf der Suche nach der Einheit. Communio-Ekklesiology im Kontext der ökumene in der Ukraine. München, s. 15-18.

od połowy XIX w. kolebką tożsamości i świadomości narodowej Ukraińców. Duże zasługi w rozwoju instytucjonalnym Ukraińskiego Kościoła greckokatolickiego odniósł w okresie II Rzeczypospolitej metropolita Lwowa A. Szeptycki.

Począwszy od wkroczenia Armii Czerwonej rozpoczęły się represje grekokatolików przez władze radzieckie. Ostateczna likwidacja Ukraińskiego Kościoła greckokatolickiego nastąpiła na mocy sterowanego przez KGB niekanonicznego „Soboru Lwowskiego”, który obradował w lwowskiej katedrze 8–9 marca 1946 r.⁴³⁴. Zapoczątkowało to falę represji wyznawców katolickich, a w konsekwencji likwidację Kościoła greckokatolickiego i jego dalsze funkcjonowanie w ukryciu oraz diasporze (głównie w USA i Kanadzie). W grudniu 1989 r. na bazie przemian politycznych w ZSRR doszło do legalizacji niektórych parafii Kościoła greckokatolickiego. W 1992 r. utworzono diecezje kołomyjsko-czernowiecką, samborsko-drohobycką, tarnopolską i zborowską⁴³⁵. Obecnie na terenie Nadsiańskiego Parku Krajobrazowego struktura wyznaniowa stała się bardziej złożona wskutek podziałów w Cerkwi prawosławnej, jakie zaistniały po utworzeniu państwa Ukrainy (Tab. 20).

Tabela 20. Struktura wyznaniowa na terenie Nadsiańskiego Parku Krajobrazowego.

Miejscowość	Ogółem mieszkańcy	Grekokatolicy	Prawosławni (Kijowskiego Patriarchatu)	Prawosławni (Moskiewskiego Patriarchatu)	Autokefaliści (Ukraińska Cerkiew Prawosławna)
Boberka	1109	540	443	-	-
Dniestrzyk Dębowy	429	380	-	-	-
Jabłonka Wyżna	2055	639	1188	-	-
Sianki z Beniową	544	318	105	-	-
Tureczki Niżne	432	-	-	-	384
Tureczki Wyżne	423	180	-	-	196
Jabłonka Niżna	2794	102	2043	-	-
Szandrowiec	1141	-	-	980	-
Ogółem	8927	2159	3779	980	580

Źródło: Nadsiański Park Krajobrazowy

⁴³⁴ Hałagida I. 2009. Kościół greckokatolicki w Bieszczadach 1944-1989 (szkic zagadnienia). W: Bieszczady w Polsce Ludowej. 1944-1989, J. Izdebski, K. Kaczmarski, M. Krzysztofiński (red.), Wydawnictwo IPN, Rzeszów, s. 321.

⁴³⁵ Husar L. 1999. Die Situation der Griechisch-Katholischen Kirche in der Westukraine und ihre Beziehungen zu den anderen christlichen Konfessionen. In: OS 48, s. 67.

7.2. Organizacja cerkwi greckokatolickiej w rejonie Snińskim i Wielkobezańskim

Słowacka Cerkiew greckokatolicka została utworzona na terenie północno-wschodnich Węgier, w wyniku unii kościelnych jakie miały miejsce w XVII w. Po wieloletnich sporach stała się na początku XVIII w. sufraganią arcybiskupów Egeru, a po kolejnych wewnętrznych sporach, papież Klemens XIV, bullą *Eximia regalium principium* z 19 września 1771 r., erygował kanonicznie greckokatolicką diecezję mukaczewską, podlegającą metropolicie Ostrzyhomia⁴³⁶. Pod wpływem procesu madziaryzacji, od południa wkraczał do liturgii obok języka ruskiego dodatkowo język węgierski (Ryc. 38). Po wielokrotnych zmianach struktur i podległości cerkwi greckokatolickiej doszło w 1815 r., na mocy „prawa patronatu”, wydzielenie z Mukaczewskiej diecezji 194 parafii ze 150 000 wiernych i utworzenie greckokatolickiej eparchii w Preszowie⁴³⁷. Nowo utworzone biskupstwo obrządku bizantyjsko-słowackiego zostało zatwierdzone 21 września 1818 r. bullą *Relata semper* przez papieża Piusa VII. W skład eparchii weszły tereny okresu Snina położone w północno-wschodniej części komitatu Zemplińskiego. Po utworzeniu w 1918 r. Czechosłowacji, eparchia preszowska wraz z mukaczewską objęły swoją jurysdykcją niemal w całości jej obszar.

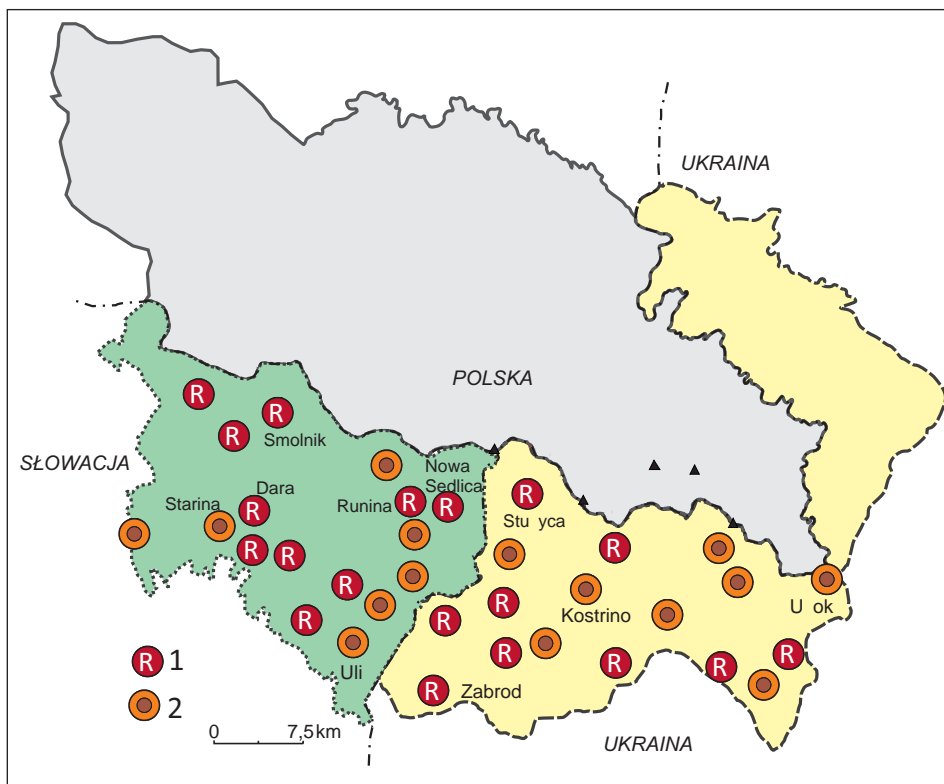
Czas I i II wojny światowej był naznaczony represjami i wewnętrznymi sporami na tle narodowościowym i politycznym⁴³⁸. W przezwyciężeniu tych trudności wielkie zasługi miał biskup bł. P. Gojdič i jego sufragan bł. W. Hopko. Kolejne zmiany terytorialne nastąpiły po aneksji Rusi Zakarpackiej (wraz z północno-wschodnią częścią regionu Snina) w latach 1938–1939 przez Węgry, wskutek czego Eparchia preszowska stała się jedyną greckokatolicką jednostką kościelną na Słowacji. Najtrudniejszy okres dla katolików nastąpił po II wojnie światowej⁴³⁹. W podobny sposób, jak na terenie URR i Rumunii,

⁴³⁶ Zob.: Coranič J. 2009. Z dejín Mukačevského gréckokatolíckeho biskupstva. W: Roczniki teologiczno-pastoralne 3. Limanowa: MM Limanowa, 106 ss.

⁴³⁷ Zob.: Drozd V. 2005. Dejiny gréckokatolíkov od Užhorodskej únie po erigovanie Prešovskej eparchie. 1. vyd. Svidník: [s.n.], 88 ss.; Fedaka C. 2013. Z istorii christianstva. Op. cit, s. 29.

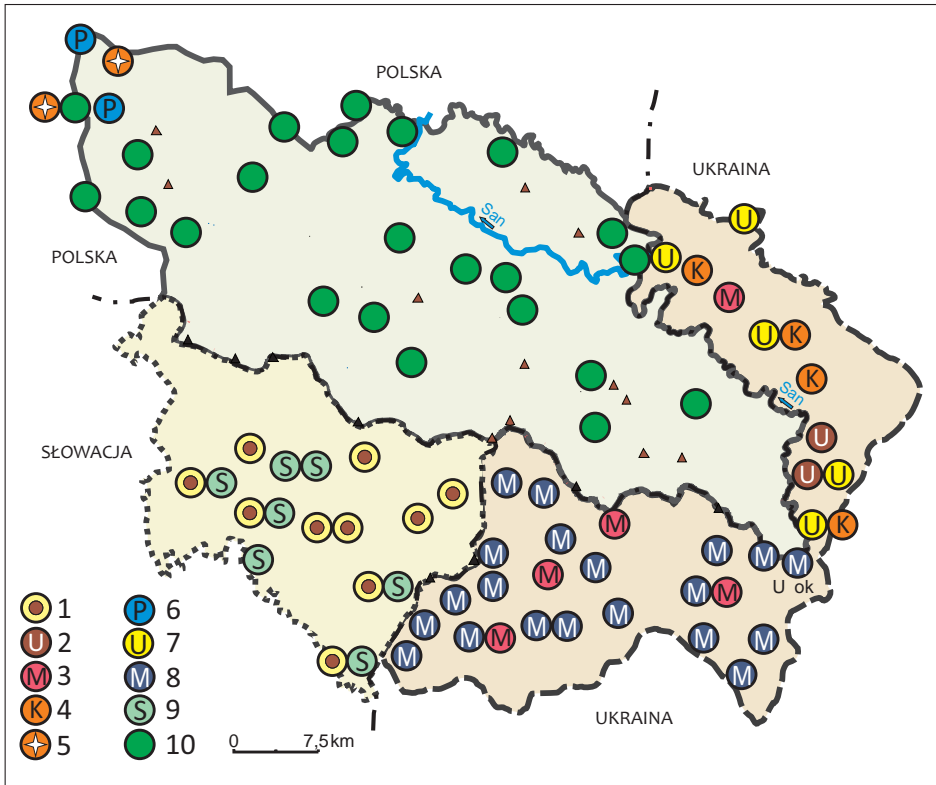
⁴³⁸ Zob.: Borza P., Mandzák D. A. 2010. Náboženský život gréckokatolíkov v rokoch 1939-1945. W: Život v Slovenskej republike: Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IX. Bratislava: Ústav pamäti národa, 332 ss.; Coranič J. 2010. Odhaľovanie pravdy - konfrontácia cirkvi s komunistickým režimom. In Duchovný pastier: revue pre teológiu a duchovný život, Roč. 91, č. 6, 308 ss.; Petro M. 2010. Represie komunistickej moci voči prešovskému emeritnému biskupovi Jánovi Hirkovi v rokoch 1950-1968. W: Cirkev v okovách totalitného režimu: likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v r. 1950. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, 145 ss.; Coranič J. 2011. Rozvoj Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku po roci 1945 i súčasnosť (2). W: Rusin: kulturno-christiansky časopys. Roč. 21, č. 4, s. 4.

⁴³⁹ Zob. Sturák P. 1999. Dejiny gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945-1989. Prešov, s. 65-70;



Ryc. 38. Mapa północnych fragmentów komitatów Zemplin i Ung greckokatolickiej eparchii Mukaczewskiej w roku 1806 z rozróżnieniem języka liturgii (fragment dotyczący analizowanego obszaru). Objasnienia: 1 – język ruski, 2 – mieszany węgierski i ruski. Źródło: opracowanie własne na podstawie: Udvari I. 1990. *Munkacsi görög-katholikus püspökség lelkészségeinek 1806. évi és ősi irása*, Nyregyháza.

doszło do likwidacji Kościoła greckokatolickiego w Czechosłowacji i przejścia na prawosławie, podczas nielegalnego pseudosynodu w Preszowie 28 kwietnia 1950 r. Cerkiew greckokatolicka została zlikwidowana a majątek cerkiewny został przekazany Cerkwi prawosławnej. Dzięki wiernym i księżom praktykującym w konspiracji, grekokatolicyzm przetrwał okres prześladowania i został na nowo reaktywowany w 1989 r. Bullą *Spirituali emolumento* 30 stycznia 2008 r. Ojciec Święty Benedykt XVI ustanowił greckokatolicką metropolię preszowską Kościoła katolickiego obrządku bizantyjsko-słowackiego. Analizowany obszar należy do protoprezbiteratu Snina – parafii: Ulič, Topol’a, Klenová i Stakčín. (Ryc. 39).



Ryc. 39. Świątynie chrześcijańskie pod względem wyznania: 1 – Autokefaliczna Cerkiew Prawosławna Krain Czeskich i Słowacji; 2 – Ukraiński Autokefaliczny Kościół Prawosławny; 3 – Cerkiew Prawosławna Moskiewskiego Patriarchatu; 4 – Cerkiew Prawosławna Kijowskiego Patriarchatu; 5 – Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny; 6 – Kościół Bizantyjsko-Ukraiński; 7 – Ukraiński Kościół Greckokatolicki; 8 – Autonomiczna Mukaczewska Eparchia greckokatolicka; 9 – Słowacki Kościół Greckokatolicki; 10 – Kościół rzymskokatolicki.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Schematismus* www.grkatpo.sk; Sirochman 2000; Slobodjan 2003.